

Folkevold eller Skeldige.

Ved H. P. Hansen.

I vor topografiske Litteratur spiller de saakaldte Folkevolde, Skanser og lignende Forekomster en ikke ubetydelig Rolle. Ikke alene er der i den stedlige Tradition tit dannet Sagn om, hvorledes disse »Værker« er opstaaet, men mer eller mindre lærde Folk har — ofte ved deres Skrivebord — udregnet disse »Værker«s Alder og Betydning til stor Glæde for enhver god Lokalpatriot.

Det kunde være fristende nok at behandle enkelte af de saakaldte Skanser eller Røverstuer, men jeg maa nøjes med at sige, at de, jeg selv har set i de midtjydske Hedeegne af den Slags, som Regel er opstaaet ved Sandflugt.

Med Hensyn til Folkevoldene vil jeg her behandle det saakaldte *Barde Dige* i Vorgod Sogn, Ringkøbing Amt, skønt jeg allerede tidligere har skrevet om samme i min Bog *Fra gamle Dage II*, 1925, S. 9—13. Men dels gaar jeg ud fra, at nævnte Afhandling kun kendes af faa, dels er der stadig Folk, der tillægger dette Dige stor Betydning baade i arkæologisk, strategisk og sproglig Henseende, idet de hævder, at Diget er saa gammelt, at det har givet Sognet, eller i hvert Fald Barde, Navn, og at det er anlagt som et Forsvarsdige osv. Endelig er der særlig Grund til at behandle Emnet

her, fordi Forfatteren Aug. F. Schmidt har skrevet udførligt om Barde Dige i Jyske Samlinger, 1924.

I vore ældre Topografier og paa gamle Kort vil man forgæves søge efter nævnte Dige. Sognepræsten, Peder Gregersen, i Vorgod omtaler i sin Indberetning til Ole Worm, 1638, »Berdeg (Barde) Aae Norden Berdeg Bye« og videre skriver han: »Norden forskrefne Berdeg Aae findes en Kiempegraf, som er 23 Skaft lang oc 3 Skaft bred, omsat med 20 store Steen oc mit paa en stor bred Steen, som er moxen ofuergroet med Liung.« Man kan se, at Præsten er godt kendt med Stedet, og dog omtaler han — af gode Grunde — ikke det senere saa berømte Barde Dige, der nu ligger midt for og strækker sig nær ind til Barde Aa og ikke ret langt fra omtalte »Kiempegraf« eller Jyndovn, som Befolkningen i sin Tid kaldte disse imponerende Stendysser.

I Pontoppidans Danske Atlas, 1769, nævnes Diget ikke og heller ikke i de første Udgaver af Trap. Men saa »opdagede« Arkæologen og Maleren A. P. Madsen Diget, som han omhyggeligt opmaalte og gav en Indberetning om og Beskrivelse af til Nationalmuseet d. 9. September 1894.

Madsen oplyser, at Diget er 636 Meter langt, 3,4—4,9 Meter i Tværmaal, at det har en Højde fra 0,8—1,5 Meter og at den flade Krone ovenpaa maaler 1—1,5 Meter. Diget støder mod Sydvest til Abild Aa, hvorfra det i en Længde af 172 Meter gaar mod Nordøst og derefter mod Nord-Nordøst, indtil det støder mod Vorgod Aa. Omtrent midt paa gennemskæres Diget af een fra Barde kommende Markvej, der fører til en fremskydende Odde mellem de nævnte Aaer. Saavidt A. P. Madsen.

Og nu rykker Diget ind i vor arkæologiske Littera-

tur, idet Sophus Müller i sit Værk, Vor Oltid, 1897, Side 631, efter at have omtalt Danevirke, skriver: »Til saadanne naturlige Forhindringer (Skove og Sumpe) skjønnes de faa bevarede Langvolde at have støttet sig. Hvor Abild og Vorgod Aa forene sig øst for Barde i Hammerum Herred, er Vinkelen mellem Vandløbene afskaaren af en ca. 2000' lang Vold, endnu ret velbevaret og 3—5' høj.«

Derefter optages Barde Dige baade i 3die Udgave af Trap og i Daniel Bruuns Danmark, III, hvor Chr. Axel Jensen Side 420 skriver: »Amtet rummer den anseligste af de fra Overgangen mellem Oldtid og Middelalder stammende *Langvolde*, det oprindelig henimod to Kilom. lange Rammedige i Ramme S., Vandfuld H., hvoraf et mindre Stykke er fredlyst. Sydligst i samme Sogn er der paa Volder Mark et andet, men langt uanseligere Dige, og lignende Anlæg er det stærkt ødelagte og udviskede Vindeldige i Vejrum og Asp Sogne og »Fandensdiget« eller Trældiget i Ikast. Til samme Gruppe af Fortidsminder maa desuden henregnes en ca. 600 m lang Vold ved Barde i Vorgod S. (Bøling H.), der løber i omtrent lige Linje fra N. til S. og afgrænser Vinkelen mellem Abild og Vorgod Aaer inden deres Sammenløb.«

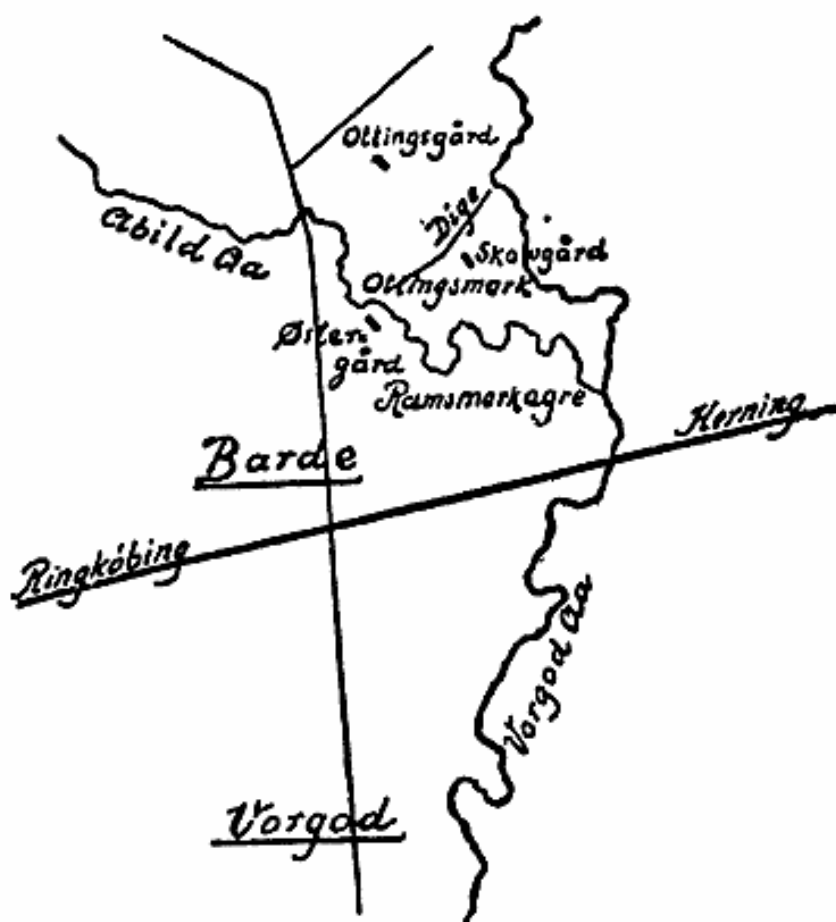
I sin Bog om Hardsyssel, 1916, skriver Lærer Storgaard Pedersen Side 24, at Barde Dige (»En lignende betydelig Jordvold — —«) sammen med de to Aaløb har »kunnet danne et »godt Værn«; det er sandsynligt, at Sognavnet Vorgod er afledt deraf.«

Videre kommer Forfatteren Aug. F. Schmidt i en Artikel om Folkevolde i Jylland i Jyske Samlinger 4. R. 4. Bd., S. 446—48, ind paa en Omtale af Barde Dige. Han skriver blandt andet: »Paa hvilken Tid, Bardediget er opført, vil man vist vanskeligt kunne

sige noget nærmere om, men Tiden mellem Oldtid og Middelalder er vel den mest sandsynlige.« Og lidt senere hedder det: »Indirekte indeholder Navnet Barde da en Betydning, der vidner om Kamp. Landsbynavnet Barde er sikkert *ynge* end Digets Navn og overført fra dette.«

Denne Artikel gav Anledning til, at jeg kom til at undersøge Spørgsmaalet baade om Barde Dige og om Fandens Dige i Ikast nærmere, og i min Bog Fra gamle Dage II, 1925, hævdede jeg, at Barde Dige kun er et almindeligt Skeldige, der paa den Tid kunde holde Hundreedaarsjubiléum. Som Støtte for min Paastand kunde jeg henvise til, at der findes et stort og udmærket Kort over Barde Bys Ejendomme, opmaalt 1805 og udskiftet 1806, og paa dette vil man forgæves lede efter Barde Dige, trods der ellers er afsat en Del Diger og Grøfter, ja selv førnævnte store Sten ved Jyndovnen findes indtegnede. Den Gang laa Gaardene langs Sydsiden af et smalt Engdrag, hvorigennem Barde Aa snoede sig. I Østergaard boede der to Mænd, Just Østergaard og Peder Østergaard, der ved Udskiftningen hver fik 2 Tdr. 4 Skp. og 1½ Alb. af Gaardens Hartkorn. Just, der boede i den østre Side, fik Jorden syd og øst for Gaarden (Ramsmarksagre). Nord for Aaen laa en Del Jord, der kaldtes Ottingsmark, og deraf fik Peder Østergaard den østlige Del, medens Nabogaarden, der dreves af en Fæster, Hans Peder-sen, fik Stykket ved Siden af. Sidstnævnte Gaard, der nu kaldes Ottingsgaard, blev vistnok flyttet fra Byen og op i Marken samtidig, medens Peder Østergaards Halvgaard først blev flyttet op i Marken 1875 — denne Gaard kaldes nu Skovgaard efter en tidligere Ejer.

Under Udskiftningen vilde Landmaaleren, ifølge Traditionen, have ført Skellet lige gennem Ottings-

Situationskort over Barde.

mark, men da Peder Østergaard i dette Tilfælde ikke vilde faa direkte Adgang fra Østergaard til sin Jord, blev der lavet et Knæk paa Skellet mod Vest.

I 1821 fik Jens Mortensen fra Søndergaard i Vorgod Ottingsgaard ved Mageskifte. Aaret før døde Peder (Jensen) Østergaard, og kort efter giftede Enken sig med Chr. Eskildsen, og da de to Mænd ikke havde godt ved at forliges, lod de et Skeldige opføre mellem deres Jorder paa Ottingsmark, og det er dette Dige, der har faaet en saa aldeles ufortjent Berømmelse under Navnet Barde Dige.

Diget blev sandsynligvis opkastet omkring 1823, thi Jens Mortensens Søn, Morten Jensen, der var født

1814, fortalte, at Arbejdet blev udført, da han var Dreng, efter hvad hans Søn, Jens Søndergaard, har fortalt mig.

Efter at Aug. F. Schmidt havde læst min Afhandling, skrev han: »Jeg tvivler naturligvis ikke om Deres Synspunkters Rigtighed ang. Bardediget — —.« Men da samme Forfatter anmeldte min Bog i Fortid og Nutid, 1926—27, S. 310, var han blevet lidt vankelmødig, han skrev: »Det forekommer mig, at Hansen har Uret ved at lægge nogensomhelst Vægt paa Bardedigets Ikke-Tilstedeværelse paa Markkortet fra 1805. Thi paa samme Markkort mangler ogsaa *Vorgod Dige*, nævnt i Markbogen 1683 beliggende Syd for Vorgod By — —«

Ja selvfølgelig mangler Vorgod Dige, lige saa vel som Vorgod By, paa et Kort over Barde!

Trods Barde Dige er blottet for Sagn, fik det dog Plads i Thorkild Gravlunds Herredsbog, Jylland, S. 292. Forfatteren skriver: »Bardedige er et Skeldige¹⁾ mellem to Gaarde, men man rejser ikke saadanne Diger i Heden for en Udstykning. Det er »gjort op«, ikke bygget ved Udskiftningen. Bardediget gaar, en oltehundrede Skridt langt, mellem to Arme af Aaen fra de Steder, hvor den er dybest, siges her, og der er fundet Brandpletter, Gruber af smaa ildskørnede Sten ved hver Ende²⁾; Marken mellem Diget og Aaens Arme, en Trekant, har kunnet yde Værn, og Bardediget maa ses i Sammenhæng med Digerne ved Finderup og Dejbjærg som et mærkeligt Skeldrag i Bølling Herred.«

Efter at Museumsinspektør Hans Kjær havde læst min Afhandling, lod han i sin Afhandling om Oldtids-

¹⁾ Forfatteren havde den Gang læst min Afhandling.

²⁾ Disse Pletter har intet at gøre med Diget, ligesaa lidt som med Gaarden, der ligger paa samme Mark.

minder, som han skrev til Turistforeningens Aarbog, 1927, Fandens Dige i Ikast falde, men han holdt ved Barde Dige og skrev, S. 123—24: »Fandens Dige eller Trældige i Ikast, ikke langt fra det fremskydende Isenbjerg, maa vist udgaa af Rækken, trods de poetiske Navne, — men vel forstaaeligt som en virkelig Forsvarsvold er *Bardediget*, — —«

I 1926 udkom første Del af en ufuldført Bog om Vorgod, skrevet af Lærer J. Abildtrup i Lomborg. Side 18—22 omtaler Forfatteren Barde Dige, men han bringer intet reelt nyt til Belysning af Spørgsmaalet, og de gamle Kort og Beskrivelser, der dog findes opbevarede i Barde, benytter han slet ikke! Abildtrup skriver blandt andet: »Det er givet, at der i Egnen langs Vorgod har været en temmelig udstrakt Bebyggelse i Oldtiden. Man kan vel med nogen Grund antage, at der indenfor denne »Bygd« er opstaaet Stridigheder om Egnsherredømmet, hvorfor den ene af Parterne har opkastet Bardediget som et Forsvarsværn. I Hjørnet mellem Aaerne har man haft en god Plads til at anlægge en Fæstning. I Ryggen var man beskyttet af Aaerne, og foran har det opkastede Dige været et Værn mod Angriberne. Trekanten mellem Diget og Aaerne maa sikkert efter Datidens Forhold have været en vanskelig indtagelig Fæstning. Hvis det fremførte er rigtigt, maa man hælde til den Anskuelse, at Bardediget er opkastet af sydligboende Folk mod en nordfra kommende Angrebshær.«

»Indirekte indeholder Navnet Barde da en Betydning, der vidner om Kamp. Landsbynavnet Barde er sikkert yngre end Digets Navn og overført fra dette.«

Derefter omtaler Forfatteren min ovennævnte Afhandling, men han finder ikke Beviser for, at Diget ikke har eksisteret, deri, at det ikke er omtalt i de

gamle historisk-topografiske Kilder eller findes paa Udskiftningskortet over Barde, og Traditionen har i dette Tilfælde ingen Betydning for J. Abildtrup. Han skriver: »Det sidste, men svageste Bevis mod Digets Ægthed(?!), som føres i Marken, er Udtalelser af en 11 Aars Dreng.« Endelig slutter Forfatteren: »Sandheden er altsaa denne, at H. P. Hansen ikke har været i Stand til at føre noget virkeligt fuldgældigt Bevis for, at Barde Dige kun er et almindeligt Skeldige. Derfor maa vi lade det staa som et gammelt Oldtidsværn, indtil der kommer vægtigere Beviser mod det for Dagen.«

Da jeg første Gang besøgte Diget, gik jeg længe rundt paa det ikke store Terrain og kunde ikke finde det berømte Forsvarsværn. Skuffet gik jeg ind i Skovgaard, hvor en ældre Kone smilende sagde: »*De æ wal den Skjæl'di'g, dæ leg'er hæ urn for*. Jeg havde lagt min Cykle ved Diget, men havde ikke Fantasi nok til at bilde mig ind, at dette skulde være et ærværdigt Forsvarsværk fra Oldtiden eller Middelalderen.

I denne Forbindelse har jeg Lyst til at citere, hvad selve J. Abildtrup skrev til mig i Julen 1925: »Det er slet ikke saa længe siden, jeg talte med Jens Skov i Skovgaard, der er gift med min Søsterdatter. Han vilde slet ikke høre Tale om, at Diget er et Oldtidsværn, men hævdede bestemt, at det kun er et Skeldige. Jeg tror, han sagde, at hans Bedstefader havde været med til at opkaste det; men jeg rettede det derhen, at han maaske havde været med til at reparere det — —«

Jeg har spurgt adskillige gamle Folk der paa Egnen, om de fra deres Barndom kendte Betegnelsen Barde Dige; men samtlige svarede Nej, og Anton Jensen, der var født i Barde 1851, svarede: *Nej, vi kåldt den æ Skjæl'di'g!*

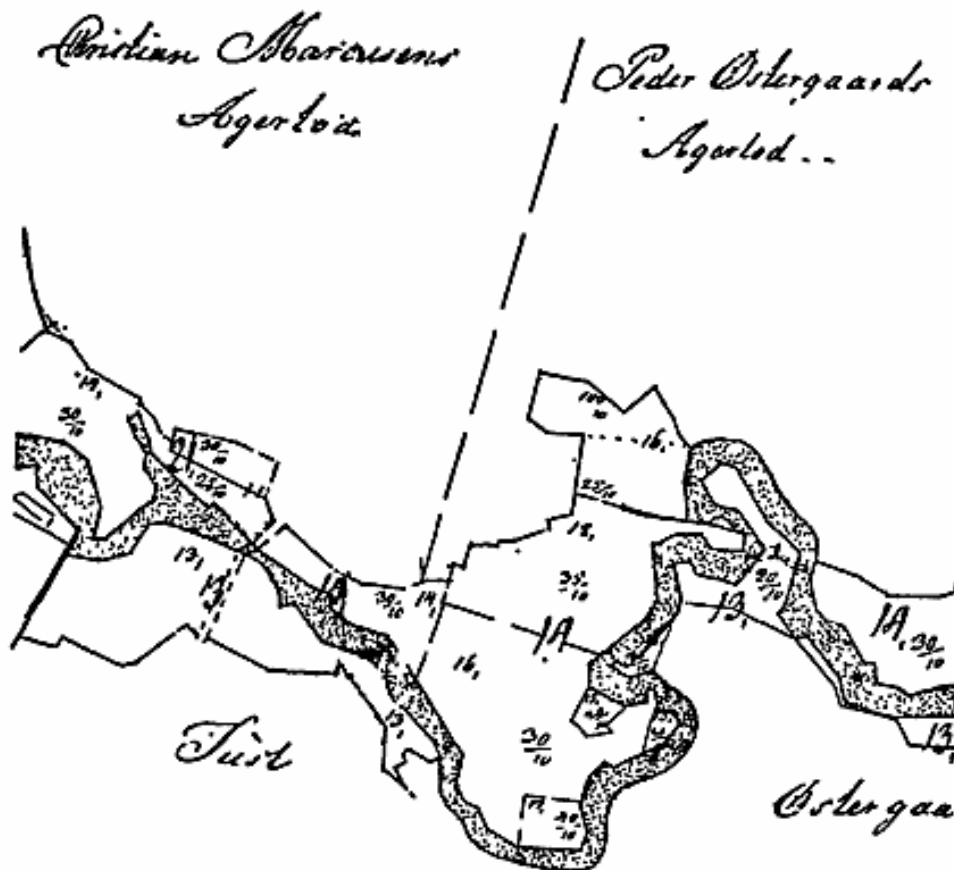
Skulde man gaa ind paa den naive Tankegang, at Diget var opført som et Forsvarsværk, maatte Spørgsmaalet melde sig: Er Diget da opkastet, før Fjenden viste sig? Og i bekræftende Fald: Hvorfor har man ikke lagt det ca. 100 Meter længere mod Øst, thi da kunde man omtrent nøjes med det halve Arbejde, idet de to Aar nærmer sig hinanden ret stærkt der, og hvorfor har man lavet Knækket — er det af »strategiske« Grunde? Hvis Diget derimod er opført under Kampen, er Knækket da fremkommet ved, at Fjenden er trængt tilbage?¹⁾

Men, for at tage alvorligt paa Spørgsmaalet, hvor meget vilde et saadant Dige — nærværende har jo Videnskabsmænds Attest for at være »velbevaret« — være værd som Forsvarsværn? Intet — absolut intet! undtagen man bag Diget havde en stor Styrke med rigelig Vaaben og Proviant, thi selvom det ogsaa var $\frac{3}{4}$ —1 Alen højere, og intet tyder paa, at det er nedtraadt eller forfaldet — det er virkelig velbevaret —, kunde enhver kravle over det og en Rytter sætte over det i et Nu uden mindste Vanskelighed.

Nylig fik jeg fat paa det originale Kort over Engen ved Barde Aa. Det gengives her, og man vil deraf se, at Landmaaleren har afsat Skellet lige mod Nord mellem Peder Østergaards og Christian Marcussens (Fæster Hans Pedersens) Agerlodder, akkurat som Overleveringen melder. Senere er Skellet ændret, saa det fik omtalte Knæk.

Landinspektør Hyldgaard fremkom, ifølge den op-

¹⁾ Skæve Diger er langt fra sjældne. Det er kun faa Aar siden, jeg saa et saadant langt Dige med Knæk paa Paabøl Hede. Diget var vistnok opført for o. 70 Aar siden. Og Konrad Understrup omtaler i sin Bog om Nøvling Sogn, 1923, S. 38, et Par. Han antager, at et mellem Tvevad og Skibild er oplukket lige efter Udskiftningen i 1804, og imellem de to Tvevadgaarde findes ligeledes et skævt Dige.

Udsnit af det originale Engkort. Chr. Marcussen (Hans Pedersen) havde No. 21, Peder Østergaard No. 14 og Just Østergaard No. 13.

tagne Protokol, med et Forslag vedrørende Delingen af Jorden; men paa Landvæsenskommissionens Møde den 1. Marts 1806 foretog Kommissionen blandt andet følgende Forandringer: »No 3. Fæsteren Hans Pedersen faar til Lod den Toft, han forhen har haft og som ligger østen for Gaarden; den øvrige Agerlod tager han paa Ottingsmark fra venstre Side og saa langt i Øster, som han efter Maal, Taxt og Brug kan komme. — Skiellinien afsættes omtrent efter Agrenes Gang¹⁾. — Skiellinien imellem No 2 og No 3es Lodder paa Ottings-

¹⁾ Paa det ældre Kort gik disse Agre — uden Knæk — i Nord og Syd.

mark forlænges udi Nord til Engen saaledes at den Deel af Hede og Mose som ligger under den førstes Agerland, tilfalder samme.

En Vej fra Østergaard med den gamle som løber i Øster til Fiskervig udlægges med 10 Alens Bredde. Fra bemeldte Vej udlægges en Vej til Brug for Peder Østergaard til hans Lod paa Ottingsmark ned i Nord over Østergaards Toft til Engen og videre med den gamle Vej over samme til Ottingsmark og videre over samme til hans Lod sammesteds.«

Der er ikke noget at tage fejl af, og »Folkevolden« — Barde Dige — turde hermed være reduceret til, hvad den altid har været, et almindeligt Skeldige.
